

KAS JĀZINA PAR DARBA AIZSARDZĪBU, VEICOT IEPIRKUMUS?

IEVADS

Darba vides kvalitāte ir būtiska jebkura cilvēka dzīvē, jo aptuveni trešdaļu darba mūža mēs pavadām darbā. Arī jebkura uzņēmuma reputācija un konkurētspēja ir tieši atkarīga no uzņēmuma darba vides neatkarīgi no uzņēmējdarbības jomas. Tā var ietekmēt nodarbināto gan pozitīvi, sekmējot viņa darba kvalitāti un ražīgumu, gan negatīvi, izraisot veselības traucējumus un nelaimes gadījumus darbā.

Daudzi uzņēmumi un iestādes, lai iegādātos dažādus pakalpojumus un preces, kas ir saistītas ar darba vidi, veic organizētus iepirkumus. Iepirkumi tiek organizēti gan tāpēc, ka to paredz normatīvo aktu prasības (piemēram, valsts un pašvaldību uzņēmumiem), gan arī tāpēc, ka uzņēmumi vēlas atrast ekonomiski izdevīgāko risinājumu savas darbības nodrošināšanai.

Termini “iepirkums” un “iepirkt” šajā materiālā tiek attiecināti gan uz publisko iepirkumu procedūrām, kuras pasūtītājiem, sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem, publiskajiem partneriem un publisko partneru pārstāvjiem obligāti jāievēro saskaņā ar normatīvajiem aktiem, gan uz iepirkumu procedūrām – cenu aptaujām, neformālām sarunām par iepirkumiem u. tml., ko veic privātie uzņēmumi savām vajadzībām. Šis materiāls ir veidots, lai abos gadījumos pasūtītājs nopirktu kvalitatīvu preci vai pakalpojumu.

Kādas darba aizsardzības prasības jāievēro, veicot dažādus iepirkumus, kas ir saistīti ar darba vidi? Kompetentu atbildi uz šo jautājumu vislabāk sniegs zinošs darba aizsardzības speciālists. Vislabāk būs, ja iepirkumu veicējs sadarbosies ar sava uzņēmuma darba aizsardzības speciālistu un citiem speciālistiem, kas savas kompetences ietvaros iesaistīti iepirkuma procedūrā, piemēram, personāla speciālistiem, kas parasti uzņēmumā organizē obligātās veselības pārbaudes. Lai atrastu uzņēmuma vajadzībām piemērotāko aprikojumu vai pakalpojumu, jāprot orientēties plašajā piedāvājumu klāstā.

Ši materiāla uzdevums ir informēt nodarbinātos, kuri organizē dažāda veida iepirkumus un slēdz līgumus ar piegādātājiem, par svarīgākajām darba aizsardzības prasībām dažādiem pakalpojumiem vai precēm, pievēršot uzmanību praksē biežāk pieļautajām kļūdām.

Praksē sastopamie ar darba aizsardzību tiešā veidā saistītie iepirkumu veidi:

- 1) darba aizsardzības pakalpojumu nodrošināšana (darba aizsardzības sistēmas izveidošana, darba vides iekšējās uzraudzības veikšana, darba vides riska novērtēšana);
- 2) laboratorisko mērījumu veikšana;
- 3) obligāto veselības pārbaūžu veikšana;
- 4) individuālo aizsardzības līdzekļu nodrošināšana;
- 5) darba aprikojuma iegāde;
- 6) ķīmisko vielu iegāde;
- 7) drošības zīmju iegāde.

Raugoties no iepirkumu organizācijas viedokļa, pirmkārt, ir jānodrošina, lai darba aizsardzības pasākumi uzņēmumā tiktu veikti (un iepirkti) loģiskā secībā. Īpaši tas attiecas uz dažādiem darba aizsardzības pakalpojumiem. Piemēram, tikai pēc darba vides riska faktoru novērtējuma ir iespējams pateikt, kādas obligātās veselības pārbaudes un izmeklējumi ir nepieciešami (atbilstoši tiem riska faktoriem, kuriem nodarbinātie ir pakļauti) un ar kādiem individuālajiem aizsardzības līdzekļiem nodarbinātie ir jānodrošina. Tātad korekta nepieciešamo obligāto veselības pārbaūžu vai individuālo aizsardzības līdzekļu iepirkšana ir iespējama tikai pēc precīza darba vides riska novērtējuma, kas savukārt ir iespējams, ja ir veikti darba vides riska faktoru laboratoriskie mērījumi. Nepareizi ir, izsludinot iepirkumu

par darba aizsardzības pakalpojumu sniegšanu, iepirkuma tehniskajā specifikācijā vispirms minēt obligāto veselības pārbaūžu organizēšanu un tikai pēc tam – darba vides riska novērtējumu, jo tādējādi netiek ievērota loģiska darba aizsardzības sistēmas darbība un, iespējams, netiek veiktas tās veselības pārbaudes, kuras nepieciešamas nodarbinātajiem.

DARBA AIZSARDZĪBAS PAKALPOJUMI: DARBA AIZSARDZĪBAS SISTĒMAS IZVEIDOŠANA, DARBA VIDES IEKŠĒJĀ UZRAUDZĪBA, DARBA VIDES RISKĀ NOVĒRTĒŠANA

Šajā sadaļā tiks apskatīts tāds iepirkumu veids kā “darba aizsardzības pakalpojumi” un svarīgākās prasības, kas uz tiem attiecas. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem jēdziens “darba aizsardzības pakalpojumi” ir ļoti plašs, tomēr praksē visbiežāk ar to tiek saprasta t. s. darba aizsardzības sistēmas organizēšana. Praksē darba aizsardzības pakalpojumu iepirkumi bieži tiek kombinēti arī ar ugunsdrošības un civilās aizsardzības pakalpojumu iepirkumiem.

Plānojot šāda veida iepirkumus, noteikti ir jākonkretizē, tieši kādus pakalpojumus pasūtītājs vēlas saņemt.

Darba aizsardzības likumā (pieņemts 20.06.2001.) noteikts, ka saskaņā ar darba aizsardzības vispārīgajiem principiem darba devējam ir pienākums organizēt darba aizsardzības sistēmu, kurā ietilpst:

- 1) darba vides iekšējā uzraudzība, tai skaitā darba vides riska novērtēšana;
- 2) darba aizsardzības organizatoriskās struktūras izveidošana.

Viens no galvenajiem jebkura darba devēja pienākumiem ir nodrošināt, lai uzņēmuma darba aizsardzības sistēma reāli darbotos. Tātad galvenais uzdevums pirms darba aizsardzības pakalpojumu iepirkuma organizēšanas ir saprast, vai uzņēmumā jau ir izveidota normatīvajiem aktiem atbilstoša darba aizsardzības sistēma un, ja ir izveidota, vai tā darbojas. Pirms iepirkuma uzsākšanas šie jautājumi ir jānoskaidro, savstarpēji konsultējoties ar procesā iesaistītajiem speciālistiem.

Ja darba aizsardzības sistēma uzņēmumā nav izveidota, tad darba devējam ir vairākas iespējas, kā organizēt (iepirkt) pakalpojumus darba aizsardzības sistēmas nodrošināšanai. Darba devējs var izraudzīties piemērotu nodarbināto no sava uzņēmuma darbinieku vidus, nodrošinot tam atbilstošu apmācību (darba aizsardzības speciālista apmācības programmu), vai izvēlēties ārējo pakalpojumu, noslēdzot līgumu ar darba aizsardzības pakalpojumu sniedzēju. Iespējams arī abus variantus apvienot – uzņēmumā var darboties gan savs darba aizsardzības speciālists, gan vienlaicīgi tiek noslēgts līgums ar ārējo pakalpojumu sniedzēju par atsevišķu uzdevumu izpildi (piemēram, darba vides riska novērtēšanu u. tml.). Visos gadījumos ir svarīgi, lai darbs tiktu izdarīts kompetenti un atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Tātad, lai uzsāktu iepirkumu, ir jānoskaidro, tieši kādi darba aizsardzības pakalpojumi uzņēmuma darba aizsardzības sistēmai ir nepieciešami.

Iepērkot ārējo pakalpojumu darba aizsardzības jomā, ir svarīgi atcerēties, ka Latvijā pakalpojumus darba aizsardzībā drīkst sniegt tikai kompetenti speciālisti un kompetentas institūcijas.

Kompetentais speciālists ir persona, kas ir ieguvusi 2. līmeņa profesionālo augstāko izglītību darba aizsardzībā un reizi piecos gadā veic sertifikāciju. Tāpat svarīgi, ka kompetentajiem speciālistiem, veicot savu darbību, ir jāapdrošina sava profesionālā civiltiesiskā atbildība ne mazāk kā par 10 000 latu uz visu savas darbības laiku.

Kompetentā institūcija ir uzņēmums, kurš ir tiesīgs veikt darba vides iekšējo uzraudzību uzņēmumos, ja tam ir piešķirts kompetentās institūcijas statuss un tas ir apdrošinājis savu civiltiesisko atbildību ne mazāk kā par 20 000 latu uz visu savas darbības laiku.

Pirms sarunām ar šiem speciālistiem vai uzņēmumiem par darba aizsardzības pakalpojumu līguma slēgšanu ir jānoskaidro, vai tie vispār ir tiesīgi sniegt darba aizsardzības pakalpojumus.

No kompetentā speciālista ieteicams prasīt šādu informāciju:

- 1) diplomu par 2. līmeņa profesionālo augstāko izglītību darba aizsardzībā, kam nav beidzies piecu gadu termiņš, vai derīgu kompetentā speciālista sertifikātu;
- 2) derīgu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas polisi ne mazāk kā 10 000 latu vērtībā.

No kompetentās institūcijas vajadzētu pieprasīt, lai tā uzrāda:

- 1) konkrēto speciālistu – gan darba aizsardzības speciālistu, gan arodslimību un arodveselības ārstu, kuri veiks darbu – kvalifikācijas dokumentus (kopijas);
- 2) derīgu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas polisi ne mazāk kā 20 000 latu vērtībā;
- 3) dokumentus, kas apliecina testēšanas laboratoriju piesaistīšanu.

Kompetento speciālistu un kompetento institūciju saraksti ir pieejami Labklājības ministrijas mājas lapā (<http://www.lm.gov.lv/text/399>).

Pārliecināties par to, vai iespējamais sadarbības partneris nav administratīvi sodīts par nekvalitatīvu vai normatīvajiem aktiem neatbilstošu darba aizsardzības pakalpojumu sniegšanu, var Valsts darba inspekcijas mājas lapā (sadaļā: <http://www.vdi.gov.lv/lv/darba-aizsardziba/darba-aizsardzibas-pakalpojumi/>).

Lai noteiktu, vai ārējo pakalpojumu attiecīgajam uzņēmumam var sniegt kompetentais speciālists vai nepieciešama kompetentā institūcija, jāpievērš uzmanība uzņēmumā nodarbināto skaitam un uzņēmuma darbības veidam (atbilstoši vispārējās ekonomiskās darbības klasifikācijas NACE komercdarbības veidam). Ja uzņēmums darbojas jomā, kas minēta Ministru kabineta 2005. gada 8. februāra noteikumu Nr. 99 "Noteikumi par komercdarbības veidiem, kuros darba devējs iesaista kompetentu institūciju" (pieņemti 08.02.2005.) 1. pielikumā (turpmāk – bīstamās nozares), un tajā ir vairāk nekā pieci nodarbinātie, tad darba aizsardzības sistēmas izveidē un uzturēšanā jāiesaista kompetenta institūcija. Kā alternatīvu iespējams veidot darba aizsardzības sistēmu tā, ka darba vides iekšējo uzraudzību un riska novērtēšanu veic uzņēmumā nodarbināts darba aizsardzības speciālists, kas ieguvis 2. līmeņa profesionālo augstāko izglītību darba aizsardzībā.

1. tabulā attēloti iespējamie varianti organizatoriskās struktūras izveidei dažāda veida uzņēmumos, piesaistot pakalpojumu sniedzējus.

1. tabula. UZŅĒMUMA DARBA AIZSARDZĪBAS ORGANIZATORISKĀ STRUKTŪRA, IZMANTOJOT DARBA AIZSARDZĪBAS PAKALPOJUMU SNIEDZĒJUS

Nr. p. k.	Uzņēmuma veids (pēc nodarbināto skaita un nozares)	Pakalpojumu sniedzējs
1.	Uzņēmums, kas nedarbojas bīstamajās* nozarēs	Kompetentais speciālists
2.	Bīstamās nozares uzņēmums, ja tas nenodarbina vairāk par 5 nodarbinātajiem	VAI Kompetentā institūcija
3.	Bīstamās nozares uzņēmums, kas nodarbina 11 un vairāk nodarbinātos	Kompetentā institūcija

* Saskaņā ar Ministru kabineta 2005. gada 8. februāra noteikumu Nr. 99 "Noteikumi par komercdarbības veidiem, kuros darba devējs iesaista kompetentu institūciju" (pieņemti 08.02.2005.) 1. pielikumu.

Ja darba aizsardzības sistēma un organizatoriskā sistēma ir izveidota, tad, iespējams, ir nepieciešams iepirkt tikai atsevišķus darba aizsardzības pakalpojumus, piemēram, darba vides laboratoriskos mērījumus, obligātās veselības pārbaudes, dažādas ar darba aizsardzību saistītas apmācības, apmācības pirmās palīdzības sniegšanā u. tml.

Veicot iepirkumu, obligāti jāparedz, ka kompetentajai institūcijai jānodrošina noteikto darba aizsardzības pakalpojumu minimums saskaņā ar Ministru kabineta 2005. gada 8. februāra noteikumiem Nr. 99 "Noteikumi par komercdarbības veidiem, kuros darba devējs iesaista kompetentu institūciju". Tie nosaka, ka kompetentā institūcija, pamatojoties uz vienošanos ar darba devēju, izveido un uztur uzņēmumā darba aizsardzības sistēmu, veicot vismaz šādas darbības:

- 1) novērtē darba vides risku uzņēmumā;
- 2) nosaka uzņēmuma atbilstību darba aizsardzības normatīvo aktu, kā arī ar darba aizsardzību saistīto normatīvo aktu prasībām (piemēram, ugunsdrošības, ķīmisko vielu un to maisījumu drošības, bīstamo iekārtu drošības jomā);
- 3) izstrādā darba aizsardzības pasākumu plānu, lai novērstu atklātos darba vides riskus vai samazinātu tos līdz pieļaujamam līmenim, kā arī nodrošina uzņēmuma atbilstību darba aizsardzības normatīvo aktu prasībām.

Izvērtējot kompetento speciālistu un kompetento institūciju pakalpojumu piedāvājumu, ir svarīgi noskaidrot būtiskus jautājumus, kas raksturo to darba kvalitāti. Iepirkuma prasībās ir lietderīgi paredzēt, ka jānorāda to speciālistu, kuri sniegs šos pakalpojumus uzņēmumam, kompetences apliecinājumi. Formāli kompetentā institūcija var atbilst normatīvo aktu prasībām, ja tā nodarbina tikai vienu speciālistu ar augstāko izglītību darba aizsardzībā un vienu arodslimību un arodveselības ārstu, bet pārējiem speciālistiem var būt tikai 160 stundu apmācība darba aizsardzībā. Praksē ir situācijas, kad uzņēmumā risku vērtēšanu veic speciālisti ar 160 stundu apmācību darba aizsardzībā, bet riska novērtēšanas dokumentāciju paraksta citi speciālisti ar atbilstošu kvalifikāciju, tādēļ lietderīgi jau iepirkuma procedūras laikā pieprasīt apliecinājumu, ka uzņēmumā darbu veiks attiecīgi kvalificēti speciālisti.

Tāpat ieteicams noskaidrot, vai speciālistiem ir pietiekama pieredze attiecīgajā nozarē, jo samērā bieži savstarpēji pārklājas prasības dažādās jomās (piemēram, pārtikas ražošanā – pārtikas drošības un darba aizsardzības prasības). Tas ļaus saņemt kvalitatīvi izstrādātus ieteikumus darba vides uzlabošanai.

Ja speciālistiem nav pieredzes uzņēmuma darbības nozarē:

- 1) viņiem būs jāvelti daudz laika papildu informācijas vākšanai, lai precīzi noteiktu specifiskus un retus riska faktorus attiecīgajā nozarē (piemēram, jāzina, kādi specifiski riska faktori ir mikrobioloģijas laboratorijās vai kā pēc bīstamības tiek klasificēti koka putekļi kokapstrādē);
- 2) pastāv risks, ka uzņēmums saņems ļoti formālu riska novērtējumu, kuru nevarēs nekur izmantot (piemēram, pārdevējam un elektromontierim vienīgā atšķirība būs prasība pēcapmācības elektrodrošībā).

Lietderīgi ir prasīt, lai kompetentās institūcijas uzrāda pašreizējo klientu atsauksmes, vai vismaz noskaidrot, kādiem uzņēmumiem kompetentā institūcija ir sniegusi un pašlaik sniedz pakalpojumus darba aizsardzības jautājumos, īpašu uzmanību pievēršot uzņēmumiem, kas strādā tajā pašā nozarē.

Ļoti būtiski ir pievērst uzmanību tam, lai pakalpojumu sniedzējs nepārdod tipveida darba aizsardzības dokumentu paketes, piemēram, tipveida darba vides riska novērtējumu, tipveida

darba aizsardzības instrukcijas u. tml. Katrai nozarei un katram uzņēmumam darba vides apstākļi būs atšķirīgi. Tieši tāpat ir ar darba vietām – lai arī tās bieži ir līdzīgas (piemēram, darbs ar datoru birojā), tomēr atšķirīgs var būt aprīkojums un vides iekārtojums, piemēram, ventilācija, krēsls, galds, monitors.

Lai uzņēmums gūtu kvalitatīvu pakalpojumu par līdzekļiem, kas iztērēti par kompetento speciālistu un kompetento institūciju konsultācijām, ir lietderīgi noskaidrot:

- 1) vai šie speciālisti nedarbojas formāli;
- 2) kā speciālisti izvērtēs darba vides riskus;
- 3) cik ilgu laiku tie plāno pavadīt uzņēmumā;
- 4) kāds būs veicamo pasākumu plāns;
- 5) kā tiks izstrādātas darba aizsardzības instrukcijas, vai netiek piedāvāts darba vides risku novērtējums, noskaidrojot darba apstākļus uzņēmumā pa tālruni vai atsūtot fotoattēlus, jo drošības līmeni uzņēmumā tas neuzlabos.

Iespējams, līgumā jāiekļauj arī specifiski jautājumi, piemēram:

- 1) stundu skaits mēnesī, ko speciālisti veltīs uzņēmumam;
- 2) kas būs kompetentās institūcijas pārstāvis darbam ar pasūtītāja uzņēmumu;
- 3) informācijas apmaiņas kārtība starp uzņēmumu un kompetento institūciju, ja uzņēmumā notiek būtiskas pārmaiņas (piemēram, tiek izveidotas jaunas darba vietas, mainās tehnoloģijas utt.).

Līgumā īpaša uzmanība jāpievērš tam, kā tiek piesaistīti apakšuzņēmēji. Piemēram, Latvijā ir tikai dažas kompetentās institūcijas, kurām ir savas laboratorisko mērījumu veikšanai akreditētas laboratorijas, jo no sadarbības ar laboratoriju un veiktajiem mērījumiem ir atkarīgs, cik kvalitatīvi notiks riska izvērtēšana.

Lai varētu ērtāk izvērtēt saņemtos piedāvājumus, ir lietderīgi pretendentiem piedāvāt aizpildīt noteikta parauga veidlapu, kurā iepirkuma organizētājs ietver visus sev interesējošos jautājumus.

Svarīgi:

- 1) *precīzi norādīt iepirkamo darba aizsardzības pakalpojumu ar salīdzināmām pozīcijām (t.sk. transporta izdevumus, testēšanas laboratoriju izcenojumus, apsekojumu periodiskumu u. tml.);*
- 2) *pieprasīt uzrādīt darba aizsardzības pakalpojumu sniedzēja kompetenci apliecinošus dokumentus!*

DARBA VIDES LABORATORISKIE MĒRĪJUMI

Darba vides novērtējuma kvalitātes nodrošināšanā īpaša uzmanība jāpievērš tam, vai, veicot darba vides risku novērtēšanu, ir nepieciešami laboratoriskie mērījumi, kas ir neatņemama darba vides iekšējās uzraudzības (darba vides riska novērtējuma) sastāvdaļa.

Laboratoriskie mērījumi sniedz objektīvu informāciju par esošo situāciju darba vietās, piemēram, par putekļu vai ķīmisko vielu koncentrāciju darba vides gaisā, par trokšņa vai vibrācijas līmeni darba vietā, par mikroklimata parametriem darba vietā u. tml. Laboratoriskie mērījumi jāveic ne tikai tāpēc, lai varētu novērtēt riska faktoru iespējamo ietekmi uz nodarbināto veselību, bet arī lai precīzāk varētu plānot veicamos darba aizsardzības pasākumus, noteikt to prioritāti, kā arī pareizi izvēlēties atbilstošus individuālos aizsardzības līdzekļus un noteikt konkrētām

riska faktoram pakļauto nodarbināto loku. Darba vides riska faktoru mērījumi noteiks arī to, cik bieži nodarbinātajiem būs jāapmeklē obligātās veselības pārbaudes.

Darba devēja pienākums ir nodrošināt darba vides risku periodisku novērtēšanu, līdz ar to var rasties nepieciešamība darba vides mērījumus veikt atkārtoti pat tad, ja to kā obligātu nenosaka normatīvo dokumentu prasības.

Lai iegūtu ticamus mērījumu rezultātus, svarīgi, lai visus darba vides laboratoriskos mērījumus veiktu tikai akreditētas testēšanas laboratorijas (Latvijas Nacionālā akreditācijas biroja akreditēto laboratoriju saraksts un akreditācijas sfēras atrodamas biroja mājas lapā www.latak.lv).

Laboratorijas atbilstoši savai darbības sfērai ir akreditētas dažādu riska faktoru noteikšanai ar konkrētām metodēm. Rekomendējams mērījumu veikšanai izvēlēties tās laboratorijas, kuras strādā ar akreditētām metodēm tieši tiem riska faktoriem, kurus nepieciešams mērīt konkrētajā uzņēmumā. Tas būs garants tam, ka tiks strādāts tikai ar pārbaudītām metodēm un kalibrētām mēriekārtām, kas nodrošinās ticamus rezultātus.

Pasūtot laboratoriskos mērījumus, jāatceras, ka laboratorijas speciālisti neveic darba vides riska novērtējumu darbavietās vispār, bet izdara tikai pasūtītāja pieprasītos mērījumus konkrēti noteiktās darba vietās, piemēram, izmēra trokšņa līmeni konkrētam nodarbinātajam viņa darba vietā. Laboratorijas pārstāvis var nezināt, tieši kurā darba vietā un kuram nodarbinātajam ir nepieciešams izdarīt mērījumus, jo tas būs atkarīgs no darba veida, ilguma un rakstura – visas tās informācijas, kuru apkopo un analizē darba aizsardzības speciālists.

Persona, kas identificē riskus, izvērtē procesus un nosaka nepieciešamos mērījumus darba vietās, ir darba vides riska faktoru novērtētājs – darba aizsardzības speciālists, kompetentais speciālists vai kompetentā institūcija.

Tādēļ, veicot iepirkumu par darba vides riska faktoru mērījumiem, jānovērtē, vai darba aizsardzības pasākumus ir paredzēts veikt loģiskā secībā, jo vispirms ir jāidentificē darba vides riska faktori un tikai tad jāpasūta mērījumi.

Turklāt, veicot darba vides laboratoriskos mērījumus, ir iespējams samazināt citus darba aizsardzības izdevumus, piemēram, izdevumus par obligātajām veselības pārbaudēm (to veikšanas biežums atkarīgs no ķīmiskās vielas koncentrācijas darba vides gaisā, ja to apliecina mērījumu rezultāti). Piemēram, ja nodarbinātais darba procesā saskaras ar koka putekļiem un nav noteikta putekļu koncentrācija darba vides gaisā, viņš uz obligāto veselības pārbaudi jāsūta katru gadu. Ja putekļu mērījumi ir veikti un to koncentrācija, salīdzinot ar pieļaujamajiem robežlielumiem, ir zemāka, tad, iespējams, nodarbinātais vairs vispār nav jāsūta uz obligātajām veselības pārbaudēm vai jāsūta retāk.

Praksē bieži notiek tā, ka tiek veikti dažādi indikatīvie mērījumi (mērījumi aptuvena riska faktoru līmeņa noteikšanai), piemēram, lietojot nepārbaudītas vai nepietiekami precīzas mērīšanas iekārtas, par kuriem darba devējs maksā, taču gadījumā, ja būs strīds par to, cik bieži jāveic obligātās veselības pārbaudes, indikatīvie (mērījumi, kuri tiek veikti, lai aptuveni noteiktu riska faktoru līmeni, – piemēram, lietojot nepārbaudītas vai nepietiekami precīzas mērīšanas iekārtas) darba vides trokšņa mērījumi juridiski nederēs kā pierādīšanas līdzeklis.

Svarīgi:

- 1) *precīzi norādīt veicamos darba vides mērījumus (veidu, skaitu, vietas u. tml.);*
- 2) *pirms mērījumu pasūtīšanas pieprasīt informāciju no testēšanas laboratorijas, vai izmantotās testēšanas metodes ir akreditētas un izmantotie mērīšanas līdzekļi – pārbaudīti un kalibrēti!*

OBLIGĀTĀS VESELĪBAS PĀRBAUDES

Obligātās veselības pārbaudes (turpmāk tekstā – OVP) ir viena no darba vides iekšējās uzraudzības procesa sastāvdaļām un svarīgs darba aizsardzības pasākums, pret kuru jāattiecas ļoti atbildīgi. Kvalitatīvi veiktas OVP ir nepieciešamas, gan lai pirms darba uzsākšanas pārliecinātos, ka nodarbinātais spēs veikt savu darbu, neapdraudot sevi un citus, gan lai savlaicīgi konstatētu veselības stāvokļa izmaiņas. Speciālistiem, kas ir saistīti ar iepirkumiem, jāzina normatīvo aktu prasības, kas regulē OVP veikšanas kārtību, lai uzraudzītu saņemamā pakalpojuma kvalitāti un izmaksas.

Regulāri un kvalitatīvi veiktas OVP ļauj savlaicīgi atklāt kaitīgo faktoru ietekmi uz nodarbināto veselību un izstrādāt pamatotus preventīvos pasākumus, lai novērstu konkrēto kaitīgo faktoru ietekmi, nepieļaujot nodarbināto saslimšanu, kā arī ļauj atklāt arodslimības, ar darbu saistītās slimības un vispārēja rakstura slimības agrīnās stadijās, kad iespējama efektīva nodarbināto ārstēšana un rehabilitācija.

Tādējādi darba devējam ir iespējams ilgstoši nodarbināt veselus, kvalificētus un darbspējīgus nodarbinātos, kas savukārt ļoti tieši ietekmē saražotās produkcijas vai sniegto pakalpojumu apjomu un/vai kvalitāti.

Atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 219 “Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” (pieņemti 10.03.2009.) prasībām obligātās veselības pārbaudes ir jāveic divām nodarbināto grupām:

- 1) personām, kuru veselības stāvokli ietekmē vai var ietekmēt veselībai kaitīgie darba vides faktori (piemēram, troksnis, vibrācija, putekļi, darbs ar datoru u. c.);
- 2) personām, kuras ir nodarbinātas vai tiks nodarbinātas darbā īpašos apstākļos (kas ir, piemēram, darbs augstumā vai ar bīstamām iekārtām u. c.).

Arodveselības un arodslimību ārsts savu slēdzienu par nodarbinātā veselības stāvokļa atbilstību veicamajam darbam var sniegt tikai pēc tam, kad viņš ir izmeklējis nodarbināto, ja nepieciešams, pieprasot veikt papildu laboratoriskos izmeklējumus un ārstu speciālistu apskates. Tas, kādi papildu laboratoriskie un funkcionālie izmeklējumi veicami un kādu ārstu apmeklējumi nepieciešami, ir atkarīgs gan no paša nodarbinātā veselības stāvokļa, gan no nodarbinātā darba apstākļiem vai no tā, kādiem kaitīgiem darba vides faktoriem attiecīgais nodarbinātais ir pakļauts, veicot savus darba uzdevumus. To, kādi izmeklējumi un kādu ārstu speciālistu apskates nepieciešamas, nosaka MK noteikumu Nr. 219 “Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” (pieņemti 10.03.2009.) 1. un 2. pielikums, bet lēmumu par nepieciešamajiem papildu izmeklējumiem un nosūtījumiem pie citiem speciālistiem pieņem arodslimību ārsts.

Nemot vērā, ka laboratorisko izmeklējumu un speciālistu nepieciešamību nosaka arī konkrētā cilvēka veselības stāvoklis, situācijā, kad vairāki nodarbinātie veic vienu un to pašu darbu un ir pakļauti līdzīgiem darba apstākļiem, viņiem, iespējams, var būt nepieciešami atšķirīgi izmeklējumi un atšķirīgu ārstu speciālistu konsultācijas.

Lai nodrošinātu kvalitatīva pakalpojuma saņemšanu, iepirkumam iesniedzamajā dokumentācijā noteikti jāparedz, ka ārstniecības iestādēm ir jābūt reģistrētām noteiktajā kārtībā un jebkuram ārstam, kurš piedalās OVP, ir jābūt atbilstoši sertificētam (piemēram, paredzot, ka liguma slēgšanas gadījumā jāiesniedz šos faktus apliecinošas kopijas). Par to, vai arodslimību ārstiem ir derīgs sertifikāts, ir iespējams pārliecināties Latvijas Arodslimību ārstu biedrības mājas lapā (www.ardodslimibas.lv).

Ir svarīgi ne tikai pārliecināties par formālu prasību nodrošināšanu, bet arī aptaujāt izvēlētajā iestādē un ārstu esošos klientus, lai pārliecinātos par atsauksmēm un to, vai konkrētie ārsti OVP neveic formāli. Tāpat svarīgi ir savlaicīgi vienoties par tādiem praktiskiem jautājumiem kā OVP norises vieta, ārstniecības iestādes darba laiks, izmeklējumu veikšanas iespējas (piemēram, vai plaušu rentgena izmeklējumus un asins paraugu ņemšanu iespējams veikt tajā pašā iestādē). Ļoti svarīgs OVP praktiskais aspekts ir arī OVP karšu saņemšanas kārtība no ārstniecības iestādes, savstarpējā norēķinu kārtība, īpaši gadījumos, kad veikti papildu izmeklējumi vai ārstu speciālistu konsultācijas, un kā tiks saņemti slēdzieni par veselības pārbaudi – atvesti vai izsūtīti pa pastu.

Ja tiek veiktas izbraukuma OVP, ir lietderīgi uzzināt, cik ilgu laiku speciālisti plāno pavadīt uzņēmumā, cik laika aizņem viena nodarbinātā veselības stāvokļa pārbaude, cik speciālisti ieradīsies, ar kādu medicīnisko aprīkojumu, vai medicīniskais aprīkojums ir pārbaudīts. Praksē arvien biežāk tiek veiktas izbraukuma OVP, jo, pēc darba devēju viedokļa, tas ietaupa laika resursus.

Svarīgi ir pārliecināties, vai:

- 1) ārstniecības iestāde ir reģistrēta;*
- 2) arodslimību un citu specialitāšu ārstiem ir derīgi sertifikāti;*
- 3) izmantotās iekārtas ir reģistrētas un pārbaudītas (īpaši gadījumos, ja tiek veiktas t. s. "izbraukuma pārbaudes");*
- 4) nepieciešamos izmeklējumus veiks akreditētas laboratorijas.*

ĶĪMISKĀS VIELAS VAI TO MAISĪJUMI (PRODUKTI)

Darba procesos bieži tiek izmantotas dažādas ķīmiskās vielas vai to maisījumi. Piemēram, apkopēja telpu uzkopšanas procesā var lietot gan tualetes tīrīšanas un dezinfekcijas, gan mēbeļu pulēšanas, gan grīdas vaskošanas, gan specifiskus līdzekļus traipu likvidēšanai u. tml.

Lai arī vairums ķīmisko vielu un maisījumu padara ikdienas darba procesus ērtākus un drošākus, tomēr ir ķīmiskās vielas, kas var radīt kaitējumu veselībai un videi. Pieaugot ķīmisko vielu patēriņam, pieaug risks, ko ķīmiskās vielas var izraisīt nodarbināto veselībai un videi, tādēļ ir svarīgi ķīmisko vielu ražošanu un lietošanu pārvaldīt ar pienācīgu atbildību.

Jāatceras, ka jebkura ķīmiskā viela vai to maisījums, lietojot to nepareizi vai palielinātā daudzumā, ir potenciāli bīstama nodarbināto veselībai.

Ķīmisko vielu un maisījumu droša izmantošana un aprites kontrole Latvijā ir saistīta ar Eiropas Savienības direktīvu prasībām atbilstošu normatīvo aktu un regulu piemērošanu. 1998. gada 1. aprīlī Saeimā tika pieņemts **Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu likums (no 2009. gada 1. decembra – Ķīmisko vielu likums)**, kas nosaka vispārējās prasības, kādas jāievēro, veicot darbības ar ķīmiskajām vielām un maisījumiem, kā arī biocīdiem (aktīvām vielām, maisījumiem, ķīmiskiem vai bioloģiskiem līdzekļiem, kas paredzēti, lai iznīcinātu, atbaidītu, padarītu nekaitīgu, iznīcinātu jebkuru kaitīgu organismu vai kavētu tā iedarbību).

Saskaņā ar Ķīmisko vielu likumu ir izdoti vairāki Ministru kabineta noteikumi, kas nosaka nepieciešamo izglītības līmeni personām, kas veic uzņēmējdarbību ar ķīmiskajām vielām, kā arī prasības ķīmisko vielu un maisījumu uzskaitē, klasificēšanai, iepakojšanai, marķēšanai u. tml. Piemēram, Ministru kabineta noteikumi Nr. 448 "Noteikumi par nepieciešamo izglītības līmeni personām, kuras veic uzņēmējdarbību ar ķīmiskajām vielām un

ķīmiskajiem produktiem” (pieņemti 23.10.2001.) nosaka, ka fiziskajai personai, kas klasificē vai marķē ķīmiskās vielas vai ķīmiskos produktus, vai sastāda drošības datu lapas un atbilstoši Latvijas profesiju klasifikatoram ir vecākais speciālists, nepieciešamais izglītības līmenis ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība ķīmijā, vides zinātnēs vai vides pārvaldībā (ceturtais profesionālās kvalifikācijas līmenis).

Veicot darbu ar ķīmiskajām vielām un maisījumiem, jāņem vērā ne tikai Latvijas normatīvie dokumenti, bet arī Eiropas Savienībā saistošie normatīvie akti:

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2007. gada 1. jūnija regula (EK) Nr. 1907/2006 (REACH regula) **par ķīmisko vielu reģistrēšanu, vērtēšanu, licencēšanu un ierobežojumiem;**
- 2009. gada 20. janvārī stājusies spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 1272/2008 **par vielu un maisījumu klasificēšanu, marķēšanu un iepakojšanu (CLP regula)**, ar ko groza un atceļ direktīvu 67/548/EEK un 1999/45/EK un groza regulu (EK) Nr. 1907/2007.

Veicot iepirkumus, noteikti nepieciešams konsultēties ar darba aizsardzības speciālistu un speciālistu, kas pārzina ražošanas tehnoloģisko procesu, lai iepirktais vielas vai maisījumi nodarbinātajiem lieki nenodarītu kaitējumu veselībai. Piemēram, ja nepieciešama lime koka detaļu salīmēšanai, var iegādāties limi, kuras sastāvā ir kancerogēnas (vēzi izraisošas) vielas, bet speciālists, kurš pārzina galdniecības tehnoloģiskos procesus, var ieteikt citu limi, kuras sastāvā nebūs šīs vielas.

Bieži ķīmisko vielu iepirkumus veic uzņēmumu noliktavu darbinieki vai saimniecības pārziņi, un viņi nav informēti, ka ķīmiskajām vielām vai to maisījumiem ir jāpieprasa drošības datu lapas (turpmāk – DDL) latviešu valodā, kas no darba aizsardzības viedokļa satur noderīgu un nepieciešamu (piemēram, par to, kāda materiāla cimdi ir lietojami u. c.) informāciju. Drošības datu lapai ir jābūt pieejamai visā piegādes ķēdē, t. i., no ražotāja līdz pat konkrētam nodarbinātajam darba vietā.

Zinot vielas vai maisījuma īpašības un prasības marķēšanai, ražotāja pienākums ir nodrošināt arī piemērotu un atbilstošu iepakojšanu. Informācijai par vielu un maisījumu bīstamību tiek izmantotas marķēšanai lietotās etiķetes un DDL. No šiem diviem instrumentiem etiķete ir vienīgais saziņas līdzeklis ar plašu patērētāju loku (piemēram, ar pircējiem māsasaimniecībās), savukārt profesionāliem lietotājiem (piemēram, nodarbinātajiem darba vietās), saņemot kādu ķīmisku vielu vai to maisījumu, vienmēr kopā ar atbilstoši marķētu un iepakotu izstrādājumu ir jāsaņem DDL, jo tajā sniegtā informācija ir daudz izsmelšošāka par etiķetē ietvertu.

Piemēram, tikai precīzi izpētot DDL sniegto informāciju, iespējams noteikt, tieši kādu ķīmisko vielu iedarbībai nodarbinātais ir pakļauts darba laikā. Bez DDL sniegtās informācijas nav iespējams pateikt, kādu vielu koncentrācijas mērījumi darba vides gaisā ir jāveic un kādas obligātās veselības pārbaudes ir nepieciešamas nodarbinātajiem, kas ar šīm vielām strādā.

DDL norādītas arī darba aizsardzības prasības, strādājot ar konkrēto ķīmisko vielu vai maisījumu: kādi cimdi vai citi individuālās aizsardzības līdzekļi jālieto, kā rīkoties ārkārtas situācijās, kā vielas pareizi un droši jāglabā u. tml. Tādēļ ir svarīgi no ķīmisko vielu vai to maisījumu piegādātāja pieprasīt, lai tas piegādes laikā nodrošina arī DDL un lai tajā ietvertā informācija būtu aktualizēta un atjaunota – lai ir atsauce, ka DDL ir noformēta atbilstoši regulas (EK) Nr. 1907/2006 (REACH regula) prasībām.

No darba aizsardzības viedokļa ieteicams pievērst uzmanību vienas piegādājamās ķīmiskās vielas vienības apjomam (piemēram, vielas profesionālai lietošanai bieži tiek piegādātas

200 litru mucās). Jo lielāka apjoma vienībā tās tiek piegādātas, jo nodarbinātajam ir sarežģītāk tās droši lietot (jo smagāks un neērtāk pārvietojams iepakojums, jo bīstamāks ir pārliešanas process – papildus jāpērk un jālieto individuālie aizsardzības līdzekļi, speciāli trauki, kuros pārliet vielu, jānodrošina atbilstoša to marķēšana u. tml.). Ņemot vērā šos apsvērumus, ekonomiski izdevīgāka var izrādīties mazāka tilpuma iepakojumu iegāde.

Svarīgi:

- 1) *pieprasīt no piegādātājiem drošības datu lapas latviešu valodā ar detalizētu un aktualizētu informāciju par sastāvu, bīstamību, drošības un veselības aizsardzības prasībām, rīcību ārkārtas situācijās u. tml.;*
- 2) *pieprasīt no piegādātājiem marķētu iepakojumu ar lietotājam uzskatāmu un ātri iegūstamu informāciju ar etiķetēm latviešu valodā!*

INDIVIDUĀLIE AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻI

Vieni no biežākajiem iepirkumiem ir individuālo aizsardzības līdzekļu, darba apģērba un darba apavu iepirkumi. Zināšanām par individuālo aizsardzības līdzekļu pareizu izvēli, lietošanu un kopšanu ir liela nozīme nodarbināto drošības un veselības saglabāšanā.

Individuālie aizsardzības līdzekļi (turpmāk tekstā – IAL) ir ierīces, izstrādājumi, iekārtas un sistēmas, kuras nodarbinātais valkā vai citādi lieto darbā, lai aizsargātu savu drošību un veselību no viena vai vairāku darba vides riska faktoru iedarbības.

Praksē reizēm nākas sastapties ar gadījumiem, kad uzņēmumā darba aizsardzības sistēma patiesībā nedarbojas un individuālos aizsardzības līdzekļus bez īpašas izvērtēšanas ir uzticēts iepirkt speciālistam, kas nodarbojas ar visiem iepirkumiem (piemēram, noliktavas pārzinim), vien norādot, ka noliktavā jābūt pietiekamā skaitā darba cimdiem, darba apaviem, ķiverēm u. tml. Šie darbinieki pēc savas sapratnes bieži vien par galveno kritēriju pieņem zemāko cenu, nevis nodarbināto drošības un veselības pietiekamu aizsardzību.

Speciālistiem, kas ir saistīti ar iepirkumiem, vajadzētu orientēties vispārējās normatīvo aktu prasībās, kas regulē IAL izvēles, lietošanas, tirgus uzraudzības kārtību, lai novērtētu iepirkamo preču kvalitāti.

Personām, kuras ir atbildīgas par IAL izvēli, iegādi, izsniegšanu un uzturēšanu kārtībā, ir jānodrošina:

- 1) darba vides riska faktoriem un to koncentrācijai atbilstoša IAL izvēle;
- 2) konkrētam nodarbinātajam un darba videi piemērotākā un ērtākā IAL iegāde;
- 3) nodarbināto apmācīšana un motivēšana attiecīgā IAL lietošanā (izskaidrojot IAL lietošanas nepieciešamību, pareizu to lietošanu un iespējamās sekas IAL nelietošanas gadījumā);
- 4) nodarbināto apmācīšana IAL glabāšanā un kopšanā;
- 5) atbilstošu IAL glabāšanas apstākļu nodrošināšana;
- 6) periodiska IAL lietošanas kontrole.

IAL iepirkšanas process ir neatņemama uzņēmuma darba aizsardzības sistēmas sastāvdaļa, kas tiešā veidā saistīts ar nodarbināto drošību un veselību, tāpēc ir svarīgi pārzināt dažādos IAL, kuri lietojami aizsardzībai pret konkrētiem riska faktoriem darba vidē vai konkrētu ķermeņa daļu aizsardzībai, kā arī to izvēles principus.

Vispirms jāņem vērā, ka atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr. 372 “Darba aizsardzības prasības, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus” (pieņemti 20.08.2002., turpmāk – Noteikumi par IAL) ir šāds **IAL iedalījums** pa grupām:

- 1) galvas aizsardzības līdzekļi;
- 2) dzirdes aizsardzības līdzekļi;
- 3) sejas un acu aizsardzības līdzekļi;
- 4) elpošanas un parenterālo ceļu aizsardzības līdzekļi;
- 5) roku aizsardzības līdzekļi;
- 6) kāju un pēdu aizsardzības līdzekļi;
- 7) ādas aizsardzības līdzekļi;
- 8) vēdera un citu ķermeņa daļu aizsardzības līdzekļi;
- 9) pretkritiena aizsardzības līdzekļi;
- 10) aizsardzības līdzekļi pret kaitīgu darba vides faktoru iedarbību.

Atkarībā no potenciālā riska aizsardzības līdzekļus iedala trijās kategorijās. Aizsardzības līdzekļa kategoriju nosaka ražotājs, tā pilnvarotais pārstāvis vai importētājs. Pie **pirmās kategorijas** pieder vienkāršas uzbūves aizsardzības līdzekļi, kas aizsargā pret tādiem minimāli kaitīgiem vai minimāli bīstamiem faktoriem, kurus lietotājs pats spēj laikus novērtēt (piemēram, cimdi darbam ar atšķaidītiem mazgāšanas līdzekļu šķīdumiem – ar vājas iedarbības tīrīšanas līdzekļiem, kuru iedarbība ir viegli novēršama). Pie **trešās kategorijas** pieder sarežģītas uzbūves aizsardzības līdzekļi, kas aizsargā pret bīstamiem faktoriem, kurus lietotājs pats nespēj pietiekami ātri novērtēt un kuri apdraud cilvēka dzīvību vai negatīvi un neatgriezeniski ietekmē cilvēka veselību (piemēram, filtrējošās respiratoru ierīces aizsardzībai pret cietu un šķidru daļiņu aerosoliem vai kairinošām, toksiskām vai radioaktīvām gāzēm). Pie **otrās kategorijas** pieder aizsardzības līdzekļi, kas neatbilst ne pirmajai, ne trešajai kategorijai. Sīkāku informāciju par IAL kategorijām var atrast MK noteikumos par prasībām individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, to atbilstības novērtēšanas kārtību un tirgus uzraudzību.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 74 “Prasības individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, to atbilstības novērtēšanas kārtība un tirgus uzraudzība” (pieņemti 11.02.2003.) prasībām, pircēji, Latvijā pērkot jebkādu IAL, ir jānodrošina ar šādu **pamatinformāciju**:

- aizsardzības līdzekļa lietošanas pamācība (uzglabāšana, izmantošana, tīrīšana, apkope, apkalpošana un dezinfekcija). Pareizi lietoti ražotāja ieteiktie tīrīšanas, apkopes un dezinfekcijas līdzekļi nedrīkst kaitīgi iedarboties uz aizsardzības līdzekli vai lietotāju;
- aizsardzības līdzekļa tehniskās iespējas, kuras konstatētas pārbaudēs, nosakot aizsardzības līdzekļa aizsardzības līmeni un klasi;
- atbilstošie aizsardzības līdzekļa papildpiederumi un rezerves daļu raksturlielumi;
- aizsardzības līdzekļa aizsardzības klasei atbilstošie riska līmeņi un lietošanas ierobežojumi;
- aizsardzības līdzekļa novecošanās termiņš vai periods;
- iepakojuma veids, transportējot aizsardzības līdzekli;
- lietoto apzīmējumu un marķējumu nozīme;
- tiesību akti, kuros noteiktās prasības ievērotas, projektējot un izgatavojot aizsardzības līdzekli;
- tās institūcijas nosaukums, adrese un identifikācijas numurs, kura apstiprinājusi aizsardzības līdzekļa tipu.

Praksē gan jāņem vērā, ka katra konkrētā IAL pamatinformācijas forma var atšķirties. Tā var tikt piedāvāta kā drukāts materiāls (ar dažādiem nosaukumiem – instrukcija, informācija lietotājiem u. tml.), informācija var tikt izvietota arī uz iepakojuma (praksē jāreķinās ar to, ka gadījumā, ja ražotāja iepakojuma vienībā būs daudzi pāri cimdus, tad mazumtirdzniecībā,

atverot iepakojumu, uz katra cimdu pāra informācijas var arī nebūt vai arī iepakojumā būs viena instrukcija uz visiem cimdņu pāriem), informācija var būt arī uz uzlīmes vai etiķetes. Mēdz būt situācijas, kad daļa informācijas ir uz iepakojuma kārbām, daļa – uz etiķetes, bet daļa – instrukcijā.

Pēc pircēja papildu pieprasījuma piegādātājs var sniegt **papildinformāciju** (t. s. ražotāja tehnisko dokumentāciju). Ražotāja tehniskajā dokumentācijā būs ietverta visa tā informācija par IAL, kas nav sniegta pamatinformācijā.

Lai lietotājiem būtu pieejama informācija par aizsargapģērba aizsardzības funkcijām, IAL, aizsargapģērbam un aizsargapaviem tiek pievienotas attiecīgas piktogrammas. Jāatceras, ka piktogramma raksturo aizsardzības veidu, bet, lai konkretizētu, cik efektīvu aizsardzību nodrošina konkrētais IAL, papildus piktogrammām var būt uzrādīta arī aizsardzības pakāpe, kas norāda aizsardzības efektivitāti, dažādiem faktoriem iedarbojoties uz IAL (jo lielāks skaitlis, jo augstāka līmeņa aizsardzība), un EN standarts (vai t. s. ENV – Eiropas standarta versija (*European Norm version*)), saskaņā ar kuru konkrētais IAL ir ražots un sertificēts. Piemēram, iespējamās aizsargcimdu piktogrammas ir norādītas 2. tabulā.

2. tabula. DAŽAS BIEŽĀK LIETOTĀS AIZSARGCIMDU PIKTOGRAMMAS

	Aizsardzība pret mehānisku iedarbību		Aizsardzība pret karstumu; cimdi nodrošina metinātāju aizsardzību
	Aizsardzība pret aukstumu		Aizsardzība pret ķīmikāliju iedarbību
	Īslaicīga aizsardzība pret ķīmikāliju iedarbību, ir ūdens necaurlaidīgi		Aizsardzība pret bakterioloģisku piesārņojumu
	Aizsardzība, strādājot ar rokas motorzāģiem		Cimdi nodrošina ugunsdzēsēju aizsardzību
	Aizsardzība pret vienkāršiem tiešiem dūrieniem		Cimdi paredzēti darbam ar pārtikas produktiem

Tieši kādi individuālie aizsardzības līdzekļi jālieto, iespējams noteikt, tikai veicot precīzu riska novērtējumu.

Darba vides riska novērtēšanas laikā ir precīzi jānosaka, pret kādu riska faktoru iedarbību nodarbinātais ir jāaizsargā ar individuālo aizsardzības līdzekļu palīdzību. Tas ir tāpēc, ka katrs individuālais aizsardzības līdzeklis ir paredzēts aizsardzībai pret kādu konkrētu riska faktoru.

Piemēram, darba cimdi būtiski atšķiras atkarībā no to pielietojuma – vai tie ir nepieciešami metināšanai (aizsardzībai pret karstumu, karsta metāla šļakatām un dzirkstelēm), veselības aprūpei (cimdi aizsardzībai pret vīrusiem, kas tiek pārnēsāti ar asiņu palīdzību – B, C hepatītu, HIV/AIDS) vai smagumu pārvietošanai (ērti, plāni cimdi ar pretslīdes punktējumu).

Piemēram, nodrošinot ar darba cimdium pārtikas ražotnē nodarbinātos, kuri pārvieto saldētus produktus, galvenā prasība ir, lai aizsargcimdi būtu paredzēti darbam ar pārtikas produktiem, aizsardzībai pret aukstumu un mehānisko aizsardzību. Šādā gadījumā nav vajadzība pirkt cimdus, kas ražoti no lateksa materiāla, tādējādi pakļaujot nodarbinātos papildu obligātajām veselības pārbaudēm atbilstoši kaitīgajam faktoram “darbs, izmantojot lateksa cimdus”, bet izvēlēties cita materiāla atbilstošas aizsardzības klases cimdus.

Līdzīgi, vērtējot riskus, jānosaka arī prasības darba apaviem (piemēram, triecienizturīgs purngals, neslidoša, necaurdurama zole, piemērotība darbam telpās, mitrumizturība u. c.) vai elpceļu aizsardzības līdzekļiem (piemēram, aizsardzībai pret noteiktiem putekļiem vai ķīmiskajām vielām).

Individuālo aizsardzības līdzekļu iepirkumu nedrīkst veikt, iepriekš nenovērtējot, kāda tieši aizsardzības klase nodarbinātajam ir nepieciešama, jo tas reizēm var beigties ļoti bīstami – pat letāli! Piemēram, ja nodarbinātais strādā apstākļos, kur darba vidē izdalās oglekļa monoksīds (tvaņā gāze), ir jāzina, ka nedrīkst pasūtīt un iepirkt parastas maskas ar pretgāzu filtriem, bet nodarbinātie ir jānodrošina ar stacionārām vai autonomām tīra gaisa padeves sistēmām (piemēram, saspiesta gaisa izolējošo elpošanas aparātu).

Vēl viena būtiska lieta, kas jāņem vērā, veicot IAL iepirkumu, ir tiešā saistība starp cenu un kvalitāti, komfortu un izturību. Piemēram, gan zemākas, gan augstākas cenu kategorijas darba apavi atbilst noteikto standartu prasībām (purngala aizsardzība, necaurdurama un neslidoša zole u. tml.), bet jāatceras, ka cenu starpība minētajām precēm veidojas no atšķirīgu materiālu un tehnoloģiju pielietojuma to ražošanas procesā. Zemākās cenu kategorijas apavi varētu būt smagāki, neērtāki un cietāki. Nēsājot šādus apavus, nodarbinātais jūtīs diskomfortu, uzkrāsies nogurums un kritīsies darba ražīgums. Visticamāk, nodarbinātais ar laiku sāks lietot savus personīgos apavus, kas ir ērtāki, bet nenodrošina nepieciešamo aizsardzību, kā rezultātā palielināsies iespēja gūt traumas.

Svarīgi:

- 1) *precīzi norādīt gan to, kādas grupas individuālie aizsardzības līdzekļi ir nepieciešami, gan arī to skaitu, izmēru, un pats galvenais – nepieciešamo aizsardzības klasi;*
- 2) *pieprasīt no ražotāja vai pārdevēja visu nepieciešamo dokumentāciju (instrukcijas, informāciju lietotājiem u. tml.), kas satur pamatinformāciju par individuālās aizsardzības līdzekļiem!*

DARBA APRĪKOJUMS

Darba aprīkojumam (iekārtām, instrumentiem) ļoti bieži ir neaizstājama loma darba procesā, lai veiktu to vai citu darbu, tāpēc ir ļoti svarīgi, lai darba aprīkojuma lietošana neradītu risku nodarbinātā drošībai un veselībai. Līdz ar to iepirkuma priekšmets var būt arī darba aprīkojums. Darba aprīkojums ir jebkura ierīce (mašīna, mehānisms), aparāts, darbarīks vai iekārta, ko lieto darbā.

Termins “darba aprīkojums” ir ļoti plašs. Tas ietver gan sarežģītu darba aprīkojumu, piemēram, bīstamās iekārtas – ierīces kravu vai cilvēku pacelšanai, kas pakļauts normatīvajos aktos noteiktajai obligātajai produktu, procesu vai pakalpojumu atbilstības novērtēšanai, gan vienkāršāku darba aprīkojumu – metināšanas iekārtas, kompresorus, pārvietojamās trepes, gan pavisam vienkāršu darba aprīkojumu – rokas instrumentus, tādus kā āmurs, skrūvgriezis, stangas u. tml.

Prasības darba aprikojuma lietošanai reglamentētajā sfērā nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr. 526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprikojumu un strādājot augstumā” (pieņemti 09.12.2002.), likums “Par atbilstības novērtēšanu” (pieņemts 08.08.1996.), Ministru kabineta noteikumi Nr. 195 “Mašīnu drošības noteikumi” (pieņemti 25.03.2008.) – turpmāk noteikumi par mašīnu drošību –, u. c. konkrēta aprikojuma veida noteikumi.

Piemēram, iegādājoties jaunu darba aprikojumu (ierīces vai mehānismus), kas atbilst noteikumu par mašīnu drošību klasifikācijai, aprikojumam ir nepieciešama šāda dokumentācija:

- Eiropas atbilstības sertifikāts – zīme, kas apliecina, ka noteiktā veidā marķēta produkcija atbilst Eiropas Savienības (ES) direktīvai 2001/95/EK “Par vispārējo preču drošumu”. ES direktīvas ir piemērojamas visiem produktiem, kuri pirmo reizi tiek nodoti ekspluatācijā Eiropas ekonomikas zonā (CE marķējums);
- atbilstības deklarācija, ko sastāda preces piegādātājs (ražotājs, izplatītājs vai pārdevējs), tādējādi deklarējot izstrādājuma atbilstību tam saistošajām prasībām. Atbilstības deklarācijas mērķis ir darīt zināmu, kurš ir atbildīgs par iekārtas (darba aprikojuma) atbilstību, kā arī sniegt garantiju, ka iekārta atbilst prasībām, kas norādītas deklarācijā;
- lietošanas instrukcija – svarīgākais dokuments, kas nepieciešams, iegādājoties darba aprikojumu. No tās atkarīga droša un ilgstoša aprikojuma lietošana, ievērojot ražotāja noteiktās prasības.

Iepērkot darba aprikojumu, ir svarīgi izvirzīt nosacījumu, ka aprikojuma piegādātājam tas ir jānodrošina ar kvalitatīvu **lietošanas instrukciju** valsts valodā. Ja instrukcijas ir tulkošanas, ir jābūt pievienotiem to tekstiem oriģinālvalodā.

Lietošanas instrukcija ir svarīgs dokuments gan par darba aprikojumu atbildīgajām personām, lai to pareizi un droši uzstādītu, apkoptu, remontētu, gan arī darba aizsardzības specialistam, lai varētu izstrādāt kvalitatīvas darba aizsardzības instrukcijas nodarbinātajiem, kas šo darba aprikojumu lieto.

Lietošanas instrukcijai jāsaturs šāda informācija:

- rasējumi, diagrammas, apraksti un paskaidrojumi, kas nepieciešami aprikojuma lietošanai, apkopei, remontam un tā pareizas darbības pārbaudei;
- montāžas, uzstādīšanas un pieslēgšanas instrukcijas, tostarp rasējumi un diagrammas, un stiprinājuma līdzekļi, kā arī šasijas vai konstrukcijas apzīmējumi;
- instrukcijas par aprikojuma nodošanu ekspluatācijā un lietošanu, un, ja nepieciešams, instrukcijas par operatoru apmācību;
- informācija par apstākļiem, kādos aprikojums atbilst stabilitātes prasībām tā lietošanas, transportēšanas, montāžas, demontāžas, dīkstāves, testēšanas laikā, kā arī pēc paredzamās salūšanas;
- instrukcijas, kas palīdzētu nodrošināt aprikojuma drošu transportēšanu, pārkraušanu un uzglabāšanu (norāda aprikojuma un daļu svaru, kuras parasti transportē atsevišķi);
- aprakstu par pasākumiem nelaimes gadījumos vai tad, kad iekārta salūzusi un iespējama tās bloķēšana, kā arī apraksts, ko ievēro, lai aprikojumu droši atbloķētu;
- aprakstu par aprikojuma noregulēšanas un apkopes darbībām, ko veic lietotājs, kā arī par profilakses pasākumiem aprikojuma apkopē;
- aprakstu par aprikojuma regulēšanu un apkopi, tostarp par aizsardzības pasākumiem, kādi veicami šo darbību laikā;
- aprikojumam lietojamo rezerves daļu specifikācijas, ja tās ietekmē operatoru veselību un drošību, u. c.

Iepērkot lietotu darba aprikojumu, obligāti ir jāizvirza prasības, ka aprikojuma piegādātājs nodrošina tehnisko dokumentāciju, tajā skaitā lietošanas instrukciju.

Iepērkot aprikojumu, nedrīkst aizmirst arī par to, kā tiks veiktas aprikojuma apkopes, remontdarbi un tīrīšana. Tas nozīmē, ka jāpieprasa, lai aprikojums ir apriķots ar visu nepieciešamo, lai būtu iespējama tā regulēšana, apkope un droša lietošana, turklāt jāņem vērā ierobežojumi, kādiem pakļauta persona, kas uzstāda, darbina, regulē, apkopj, tīra, remontē vai pārvieto mašīnu, lietojot nepieciešamos vai paredzamos individuālos aizsardzības līdzekļus.

Visas iepriekšminētās prasības jāatceras arī tad, ja darba aprikojumu nevis iepērk, bet nomā. Arī nomātajam aprikojumam jāprasa, lai piegādātājs nodrošina tehnisko dokumentāciju, tajā skaitā lietošanas instrukciju.

Svarīgi:

- 1) *pieprasīt darba aprikojuma lietošanas instrukcijas latviešu valodā (arī iegādājoties lietotu aprikojumu);*
- 2) *pieprasīt informāciju par aprikojumam nepieciešamajām apkopēm, piekļuvi, izmantojamām ķīmiskām vielām, speciālajiem instrumentiem, personāla apmācību u. tml.!*

DROŠĪBAS ZĪMES

Kad izvērtētas un izsmeltas visas kolektīvās, tehniskās vai ar darba organizāciju saistītās darba aizsardzības iespējas, kā papildinājums citiem darba drošības pasākumiem, lai pasargātu nodarbinātos no pastāvošajiem riska faktoriem, jāizmanto drošības zīmes. Ikdienā drošības zīmju iepirkšanai, iespējams, netiek veltīta pienācīga uzmanība, jo tā var likties mazsvarīga lieta, bet drošības zīmes arī ir neatņemama uzņēmuma darba aizsardzības sistēmas sastāvdaļa, kas ir saistīta ar nodarbināto drošību un veselību.

Lai nodrošinātu pareizu drošības zīmju lietošanu darba vietās, Latvijā ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 400 "Darba aizsardzības prasības drošības zīmju lietošanā" (pieņemti 03.09.2002.).

Darba devējam, pirms izvēlēties kādu konkrētu drošības zīmju veidu, ir sīki un detalizēti jāizvērtē to īpašības, lai spētu novērtēt un izprast, kā tās atbilst nepieciešamajām prasībām. Efektivitātes līmeņa, ko sniedz drošības zīme riska situācijā, noteikšanai nepieciešama šādu parametru analīze:

- darba zonas platība;
- darba zonā strādājošo skaits;
- riska faktori un apstākļi, par kuriem jābrīdina, izmantojot brīdinājuma zīmes.

Nemot vērā iepriekš minēto, darba devējam jānosaka konkrētās vietās un apstākļos izmantojamo drošības zīmju veidi. To iedalījums, standarta izmēri un krāsojums ir detalizēti aprakstīti Ministru kabineta noteikumos Nr. 400 "Darba aizsardzības prasības drošības zīmju lietošanā" (pieņemti 03.09.2002.).

Drošības zīmes redzamību un saprotamību nodrošina tās izmēri un krāsojums. Atkarībā no drošības zīmes uzstādīšanas attāluma zīmes apla diametrs vai kvadrāta mala varētu būt 80–600 mm, bet trijstūra mala – 100–690 mm gara.

Drošības zīmēm jābūt veidotām no materiāliem, kuri, cik vien iespējams, nepakļaujas triecieniem, sliktiem laika apstākļiem un apkārtējās vides iedarbībai. Materiāls, no kura izgatavo zīmes, var būt no metāla, plastmasas, silikāta, organiskā stikla, polimēru plēves u. tml.

Zīmes novietošanas vietai jābūt labi apgaismotai, viegli pieejamai un redzamai. Ja vispārējais apgaismojums nav pietiekams, jāizmanto papildu apgaismojums, fosforescējošas krāsas vai fluorescējoši materiāli.

Sliktas kvalitātes drošības zīmes ir grūti pielīmēt, tās ātri nobružājas vai izbalo, radot grūtības tās uztvert, tāpēc, pērkot drošības zīmes, jāņem vērā, kur (pie kādas virsmas) tās plānots stiprināt. Visbiežāk grūtības sagādā zīmju pielīmēšana pie betona virsmām.

Drošības zīmes jāizvieto tā, lai tās būtu labi saredzamas, lieki nenovērstu uzmanību un neradītu neērtības, nodarbinātajam veicot darbu, lai tās neaizšķersotu ejas un brauktuves, kā arī netraucētu kravu pārvietošanu. Lai nemazinātu drošības zīmju uztveramību un efektivitāti, nevajadzētu tuvu vienu otrai izvietot pārāk daudz zīmju (piemēram, ugunsdzēsības aparāts, aptieciņa un darbs, kuru veicot ir jālieto aizsargcimdi).

Pēc tam, kad, ņemot vērā iepriekšminētos kritērijus, veikta drošības zīmju izvēle, jāizvērtē tirgus piedāvātās iespējas iegādāties tādas zīmes, kas atbilstu normatīvajos aktos noteiktajām prasībām.

Veicot iepirkumu, jāpārlicinās, ka piedāvātās drošības zīmes ir standartizētas. Nereti drošības zīmju tirgotāji piedāvā drošības zīmes, kas neatbilst Ministru kabineta noteikumu Nr. 400 "Darba aizsardzības prasības drošības zīmju lietošanā" (pieņemti 03.09.2002.) prasībām, to sniegtā informācija var būt nesaprotama vai maldinoša, jo nav standartizēta un līdz ar to nav visiem vienādi uztverama. Ja šādas zīmes tomēr tiek izvietotas, tad darba devējam obligāti jānodrošina nodarbināto informētība par to nozīmi.

Svarīgi:

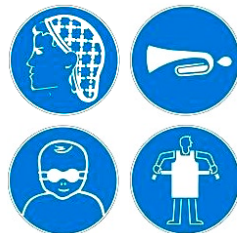
- 1) pieprasīt, lai piegādātājs nodrošina noteikumiem atbilstošas (standartizētas) drošības zīmes ar konkrētiem izmēriem atbilstoši to lietošanas apstākļiem;
- 2) izvirzīt konkrētas prasības drošības zīmju kvalitātei atbilstoši to lietošanas apstākļiem (lai novērstu to izbalošanu saulē, nokrišanu, piemēram, no betona sienas, nodrošinātu redzamību krēslā u. tml.)!

Izbalējušas un nolupušas drošības zīmes apgrūtina informācijas uztveršanu

Daudzu darba aizsardzības zīmju izvietošana vienkopus var apgrūtināt informācijas uztveri

Šīs drošības zīmes neatbilst Ministru kabineta noteikumu Nr. 400 "Darba aizsardzības prasības drošības zīmju lietošanā" (pieņemti 03.09.2002.) prasībām

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

DARBA DROŠĪBAS un
VIDES VESELĪBAS INSTITŪTS
RSU aģentūra

NR. 105-2012

PAPILDU INFORMĀCIJA

LATVIJAS DARBA DEVĒJU KONFEDERĀCIJĀ

Baznīcas ielā 25-3, Rīgā, LV-1010
Tālrunis: 67225162
www.iddk.lv

LATVIJAS BRĪVO ARODBIEDRĪBU SAVIENĪBĀ

Bruņinieku ielā 29/31, Rīgā, LV-1001
Tālrunis: 67270351, 67035960
www.lbas.lv

VALSTS DARBA INSPEKCIJĀ

K. Valdemāra ielā 38, k-1, Rīgā, LV-1010
Tālrunis: 67186522, 67186523
www.vdi.gov.lv

RSU DARBA DROŠĪBAS UN VIDES VESELĪBAS INSTITŪTĀ

Kurzemes prospektā 3c, Rīgā, LV-1007
Tālrunis: 67409139
www.rsu.lv/ddvvi

LABKLĀJĪBAS MINISTRIJAS DARBA ATTIECĪBU UN DARBA AIZSARDZĪBAS POLITIKAS DEPARTAMENTĀ

Skolas ielā 28, Rīgā, LV-1010
Tālrunis: 67021526
www.lm.gov.lv

PAR DARBA AIZSARDZĪBAS JAUTĀJUMIEM – www.osha.lv

LATVIJAS REPUBLIKAS
LABKLĀJĪBAS MINISTRIJA

VALSTS SOCIĀLĀS APMĒROŠINĀŠANAS AĢENTŪRA

VALSTS DARBA INSPEKCIJA

Šis materiāls ir izdots ar Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūras atbalstu kā daļa no Darba aizsardzības preventīvo pasākumu plāna.

Materiālu sagatavoja: Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības institūts, 2012.
Bez maksas izdevums.